

Карина ГРОМ,

orcid.org/0009-0004-2830-0344

*студентка II курсу магістратури історичного факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
(Київ, Україна) karina.ghrom@gmail.com*

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ УКРАЇНСЬКО-БРИТАНСЬКИХ ВІДНОСИН НА ПОЧАТКУ 2000-Х РОКІВ

Повномасштабне військове вторгнення російської федерації 24 лютого 2022 року в Україну поклало початок якісно новому етапу українсько-британського співробітництва. Врахування досвіду попередніх етапів розвитку двосторонніх відносин дозволить уникнути помилок, які були зроблені раніше та чіткіше розробити стратегію подальшої міждержавної співпраці.

Метою роботи є аналіз відносин між Україною та Великобританією в 2000–2003 роках, визначення основних тенденцій та особливостей двосторонньої співпраці.

Методологію роботи складають наукові методи аналізу, логічного узагальнення, історико-генетичний та історико-системний методи. Наукова новизна отриманих результатів полягає в розгляді питань українсько-британських відносин через призму міждержавного двостороннього співробітництва, аналізується вплив внутрішньополітичних процесів в Україні на взаємини з Великобританією.

У статті розглянуто особливості співпраці України та Великобританії з 2000 по 2003 рік. Визначено основні напрями двостороннього співробітництва, передумови та причини зниження інтенсифікації діалогу між двома державами.

В роботі охарактеризована важливість офіційних візитів високопосадовців різних рангів в рамках двосторонньої міжнародної співпраці. Також було досліджено роль цих візитів для розвитку та укріплення взаємовідносин між Україною та Великобританією. Дано оцінку розвитку нормативно-правової бази, що складала основу двосторонніх відносин. Особлива увага приділяється аналізу впливу внутрішніх політичних скандалів, що розгорнулись в Україні на початку 2000-х років на інтенсивність та якість українсько-британської двосторонньої взаємодії серед яких: «Касетний» та «Кольчужний» скандали, вбивства журналістів, акція «Україна без Кучми». Ці події викликали суттєвий резонанс та серйозно вплинули на міжнародне сприйняття України, в тому числі і Великою Британією.

В статті також зазначено шлях, за допомогою якого Україна змогла вийти з цієї кризи та реабілітуватись в очах міжнародної спільноти.

Таким чином, в статті окреслено основні напрямки взаємодії України та Великобританії на початку 2000-х років, причини зниження динаміки політичного діалогу між двома країнами та метод виходу з кризи.

Ключові слова: міжнародні відносини, зовнішня політика, Україна, Великобританія, двостороннє співробітництво.

Карина ГРОМ,

orcid.org/0009-0004-2830-0344

*student of the 2nd year of the master's degree in the Faculty of History
Taras Shevchenko National University of Kyiv
(Kyiv, Ukraine) karina.ghrom@gmail.com*

THE MAIN TRENDS IN UKRAINIAN-BRITISH RELATIONS IN THE EARLY 2000S

The full-scale military invasion of Ukraine by the Russian Federation on 24 February 2022 marked the beginning of a qualitatively new stage of Ukrainian-British cooperation. Taking into account the experience of previous stages of bilateral relations will help to avoid mistakes made earlier and develop a clearer strategy for further interstate cooperation.

The purpose of the study is to analyse the relations between Ukraine and the United Kingdom in 2000–2003, to identify the main trends and features of bilateral cooperation.

The methodology of the study is based on scientific methods of analysis, logical generalisation, historical-genetic and historical-systemic methods. The scientific novelty of the results obtained is that the issues of Ukrainian-British relations are considered through the prism of interstate bilateral cooperation, and the impact of internal political processes in Ukraine on relations with the UK is analysed.

The article examines the peculiarities of cooperation between Ukraine and the United Kingdom from 2000 to 2003. The main areas of bilateral cooperation, preconditions and reasons for the decline in the intensification of dialogue between the two countries are identified.

The article describes the importance of official visits by high-ranking officials in the framework of bilateral international cooperation. The role of these visits in the development and strengthening of relations between Ukraine and

the UK is also explored. The author assesses the development of the legal framework that formed the basis of bilateral relations. Particular attention is paid to the analysis of the impact of the internal political scandals that unfolded in Ukraine in the early 2000s on the intensity and quality of Ukrainian-British bilateral interaction, including: "Cassette" and "Kolchuzhny" scandals, murders of journalists, and the "Ukraine without Kuchma" campaign. These events caused a significant resonance and had a serious impact on the international perception of Ukraine, including the UK.

The article also outlines the way in which Ukraine managed to overcome this crisis and rehabilitate itself in the eyes of the international community.

Thus, the article outlines the main areas of cooperation between Ukraine and the UK in the early 2000s, the reasons for the decline in the dynamics of political dialogue between the two countries and the method of overcoming the crisis.

Key words: international relations, foreign policy, Ukraine, Great Britain, bilateral cooperation.

Постановка проблеми. У зовнішній політиці двосторонні міждержавні відносини відіграють дуже важливу роль навіть в умовах глобалізації, яка є визначальною тенденцією розвитку сучасного світу. Ефективні двосторонні відносини між країнами і надалі у значній мірі сприяють вирішенню питань в багатьох сферах: військовій, економічній, політичній, культурній, освітній та інших, в чому Україна неодноразово переконувалась після повномасштабного вторгнення росії, Великобританія в умовах війни стала одним із стратегічних партнерів України.

Співпраця в сфері оборони та безпеки одразу зайняла важливе місце в українсько-британських відносинах. Після відновлення незалежності Україні довелося вирішувати різні питання, серед яких були: ядерне роззброєння, скорочення збройних запасів, реформування армії, тощо. Великобританія, маючи значний досвід в реформуванні армії як член військово-політичної організації НАТО стала ключовим партнером України в безпековій сфері. З 24 лютого 2022 року Великобританія виступає одним з головних партнерів України у війні з росією надаючи всебічну підтримку, в тому числі військову техніку та боєприпаси та організовуючи навчання для українських військовослужбовців. В економічній царині двосторонніх взаємовідносини запорука обміну знаннями та технологіями в свою чергу сприяє покращенню якості та нарощенню об'ємів виробництва певних товарів та послуг, дозволяє розширювати ринки збуту товарів чи послуг. Для дипломатичної сфери двосторонні відносини сприяють об'єднанню країн у вирішенні важливих питань, наприклад узгодженню дій щодо спільної боротьби з зміною клімату чи іншими екологічними викликами. Діалог у культурній сфері часто допомагає руйнувати стереотипи і взаємну недовіру. Окрім цього це можливість підняти імідж країн на міжнародній арені, що в свою чергу може принести нові зв'язки чи розширити існуючі з потенційними країнами-партнерами. Також наявність двосторонніх контактів між країнами є фундаментом для розши-

рення нормативно-правової бази, яка формує та розвиває взаємовигідні відносини для обох країн. Двосторонні відносини є вкрай важливим елементом у зовнішній політиці країн та мають значний вплив на різні сфери. Велика Британія входить до «Великої сімки» та є постійним членом Ради Безпеки ООН, НАТО, СОТ, МВФ, донедавна і ЄС. Лондон виступає одним з головних зовнішньополітичних партнерів для України. Початок ХХІ століття важливий в розумінні специфічних двосторонніх відносин з Британією, оскільки дозволяє чітко простежити вплив на міжнародну співпрацю внутрішньополітичної ситуації в Україні.

Аналіз досліджень: Українсько-британські відносини знайшли відображення у наукових працях. Так, А. Грубінко у монографії «Українсько-британські відносини 1991–2004» висвітлює основні тенденції, особливості та характер співпраці України та Великобританії в контексті політичної, економічної, гуманітарної, культурної сфер, сфери безпеки та оборони. Значну увагу дослідник приділив питанню формування правової бази, яка регулювала українсько-британські відносини. Окрім цього він виділив окремі етапи у розвитку українсько-британських політичних відносин, основні досягнення, проблеми та перспективи співпраці між двома країнами станом на 2004 рік (Грубінко, 2005).

В. Крушинський, у своїй роботі «Британсько-українські відносини з питань євроінтеграції» розглянув співпрацю України та Великої Британії в контексті зовнішньої політики ЄС. Автор акцентував увагу на зацікавленні Сполученого Королівства в налагодженні відносин з східноєвропейськими країнами, зокрема і Україною. Науковець дослідив українсько-британську співпрацю через призму відновлення незалежності та розбудови української держави (Крушинський, 2005).

Українсько-британські взаємини також знайшли відображення в статті І. Черинька «Українсько-британські відносини: історія та сучасність». Дослідник розкриває процес розбудови міждер-

жавних відносин в період становлення української державності (Черинько, 2005).

О. Лебеденко у роботі «Україна та Велика Британія – політичний вектор (1991–2005 роки)» акцентував увагу саме на налагодженню співпраці між країнами. Він описав хронологію початкового етапу міждержавних відносин, розкрив чинники, які гальмували процес її активізації, проблеми ядерного роззброєння України (Лебеденко, 2008).

На сьогоднішній день розвиток українсько-британських відносин на початку 2000-х років залишається все ж недостатньо вивченим.

Метою дослідження є аналіз міждержавних відносин України та Великої Британії в політичній сфері впродовж 2000–2003 років.

Для дослідження двосторонніх відносин використовувалися наукові методи аналізу, логічного узагальнення, історико-генетичний та історико-системний методи.

Виклад основного матеріалу. Після відновлення незалежності Україна приділяла значну увагу розвитку двосторонніх міждержавних відносин на взаємовигідних рівноправних умовах. Одним із стратегічних партнерів України стала Великобританія, яка і на сучасному етапі відіграє надзвичайно важливу роль у підтримці України під час повномасштабного вторгнення росії.

Сполучене Королівство визнало незалежність України 31 грудня 1991 року і 10 січня 1992 року було офіційно встановлено дипломатичні відносини між державами. Посольство України в Лондоні відкрито у вересні того ж року, а незабаром, свою роботу розпочало і Посольство Великої Британії в Києві. З початку встановлення дипломатичних відносин розпочалась робота зі створення нормативно-правової бази, яка регулювала двосторонню співпрацю та визначала напрямки взаємодії. На початок 2000-го року правова база українсько-британських відносин складалась з 20 документів, серед яких були різноманітні меморандуми, декларації та угоди, що регулювали відносини у військовій, податковій, митній, інвестиційній та інших сферах. Так, спільна декларація між Україною і Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії 15 вересня 1992 року засвідчила повагу до суверенітету та територіальної цілісності обох країн та окреслила напрями майбутньої двосторонньої співпраці. Для становлення та розвитку двостороннього співробітництва важливим стало підписання Договору про принципи відносин і співробітництва між державами 10 лютого 1993 року, який розширив сфери міждержавної співпраці та окреслив майбутні завдання для обох сторін

(Договір про принципи, 1993). Так, керівники держав домовились про розвиток співробітництва в таких сферах:

- економічна діяльність (енергетика, сільське господарство, державні податки та фінанси, банківська сфера, розвиток малого підприємництва, приватне інвестування);
- співпраця між відповідними інституціями в галузях збереження навколишнього середовища;
- поширення мови сторони-партнера в своїй країні;
- обміни між членами законодавчих органів для отримання досвіду парламентських процедур та в напрацюванні законодавства;
- заохочення створення контактів членів судової та правоохоронної систем, а також представників ЗМІ.

Документ визначав характер майбутніх українсько-британських відносин, які мали будуватись на основі дружньої атмосфери, взаємної довіри, розуміння і співробітництва. Сторони зобов'язались дотримуватись у відносинах усіх норм міжнародного права та керуватись європейськими цінностями: демократією, миром, свободи і людських прав.

Для розвитку політичних відносин надзвичайно важливими є офіційні візити посадовців різних рівнів та розширення нормативно-правової бази через підписання нових міждержавних документів.

Офіційні візити виступають одним із найважливіших елементів двосторонніх міждержавних відносин, оскільки саме вони корегують вектор руху цих взаємин. По-перше, візит представника країни-партнера є демонстрацією зацікавленості у розвитку відносин між країнами, як і саме запрошення країною-партнером відвідати цю державу. По-друге, на таких зустрічах, як правило, обговорюються перспективи співпраці, проблемні питання та шляхи їх вирішення. По-третє, результатом візитів часто стає підписання меморандумів та інших нормативно-правових документів, що регулюють двосторонню співпрацю у подальшій перспективі.

Впродовж 1990-х рр. активно розвивали політичні відносини. Так, два Президента України були з офіційними візитами в Британії – Л. Кравчук у лютому 1993 року та Л. Кучма у грудні 1995. Натомість Прем'єр-міністр Великої Британії Д. Мейджор відвідав Україну у квітні 1996 року. Візити керівників держав відігравали важливу роль для становлення та розвитку українсько-британських відносин, оскільки були націлені на поглиблення та розширення двосторонньої співпраці за різними напрямками.

На початку XXI століття спостерігалася активізація політичних відносин. Так, 14–15 лютого 2000 року з офіційним візитом до Лондону приїздив Прем'єр-міністр України Віктор Ющенко. Проблеми, які обговорювали торкалися переважно економічної сфери та ядерної енергетики, зокрема питання щодо будови блоків Рівненської та Хмельницької АЕС і реконструкція саркофага на ЧАЕС. В. Ющенко повторно приїздив ще двічі, 18–19 жовтня 2000 року, 1 березня 2001 року. Мета візитів залишалась незмінною – поглиблення співпраці в економічній царині (Грубінко, 2005: 72).

Важливим став приїзд до Києва Державного Секретаря Великої Британії у закордонних справах Робіна Кука 12 квітня 2000 року. За результатами візиту був підписаний Меморандум про взаєморозуміння стосовно співробітництва та координації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства Великої Британії та Північної Ірландії. Документ визначав пріоритетні сфери співробітництва України та Великобританії, а саме:

- інтенсифікація комунікації в політичній, економічній та культурній сферах;
- допомога в проведенні економічних реформ в Україні, в тому числі активізація двосторонньої торгівлі;
- налагодження співпраці в військовій галузі;
- співробітництво правоохоронних органів (Меморандум про взаєморозуміння, 2000).

Підписання цього меморандуму засвідчило прагнення закріпити тісне співробітництво між українською та британською сторонами та перспективи його поглиблення у визначених сферах.

Восени цього ж року, з офіційним візитом до України приїздила Спікерка Палати Громад Парламенту Великої Британії – Бетті Бутройд. 3 жовтня її було запрошено виступити в Верховній Раді України. Зокрема, під час виступу вона відмітила високий рівень двосторонніх взаємин. Б. Бутройд позитивно оцінила старання України в становленні демократичної та незалежної держави (Засідання дванадцяте, 2000). Наступного дня спікерка зустрічає з українським Президентом України Л. Кучмою, обговорювали питання економічної та екологічної співпраці, зокрема закриття ЧАЕС.

Бетті Бутройд навіть не підозрювала, що через кілька місяців після її візиту Україну сколихне низка політичних скандалів та звинувачень у недемократичності влади. 2 листопада 2000 року в лісі, за 100 кілометрів від Києва, було знайдено обезголовлене тіло. Дружина та друзі упізнали в

ньому зниклого журналіста – Георгія Гонгадзе, який 16 вересня так і не повернувся додому. Він був відомий своїм опозиційним ставленням до діючої влади та Президента України зокрема. Вбивство Гонгадзе стало одним із найрезонансніших кримінальних злочинів в Україні. Вже 28 листопада цей скандал набув грандіозного масштабу, адже замовником вбивства почали називати Леоніда Кучму. Лідер парламентської фракції соціалістичної партії Олександр Мороз у стінах Верховної Ради оприлюднив аудіозаписи розмов ймовірно президента Л. Кучми з головою адміністрації Президента України Володимиром Литвином, міністром внутрішніх справ Юрієм Кравченком та керівником СБУ Леонідом Деркачем. На записах, які були зроблені керівником оперативно-технічного підрозділу відділу охорони Президента України майором Миколою Мельниченком обговорювали «незручну» діяльність Гонгадзе та піднімалося питання про його ліквідацію. Ці записи одразу отримали назву «Плівки Мельниченка». Сам майор напередодні оприлюднення матеріалів переїхав до Сполучених Штатів Америки, де в 2001 році отримав політичний притулок (Микола Мельниченко, 2001).

Скандал вилився у політичну кампанію «Україна без Кучми», що розпочалась 15 грудня під гаслом «Кучма геть!» і мала негативний вплив на імідж президента України у всьому світі.

Незабаром суспільство знову сколихнуло вбивство журналіста. Жертвою став Ігор Александров, який також мав опозиційні погляди та критикував чинну владу, а надто тодішнього голову Донецької обласної державної адміністрації – Віктора Януковича. 7 липня 2001 року на журналіста напали в Слов'янську, коли той виходив з будівлі телекомпанії «ТОР», яку він же і очолював. Злочинці так побили його бейсбольними битами, що Александров помер у лікарні не приходячи до тями (Куц, 2011). Приводом до злочину стала низка прямих ефірів з колишніми міліціонерами – Михайлом Сербіним та Олегом Солодуном, які розповіли про замовні вбивства бізнесменів Донецької області. Крім цього вони казали про зв'язки влади та правоохоронних органів з кримінальними елементами. В наступному ефірі Александров збирався оприлюднити інформацію про замовників і виконавців злочинів, але був вбитий.

Ці події отримали значний резонанс як на внутрішньополітичному, так і на міжнародному рівнях. Уряд Великобританії вказував на порушення прав людини, які вчиняються українською владою, а також на свідоме уповільнення та затягування

розслідувань. Британська газета «Financial Times» закликала Леоніда Кучму передати керівництво розслідуванням справи Гонгадзе Віктору Ющенку, але український лідер відхилив цю пропозицію (Джордж Сорос, 2004). У Великобританії гостро критикували методи розслідування злочинів та саму систему взаємодії української влади і преси.

У жовтні 2001 року під час зустрічі з Міністром закордонних справ Анатолієм Зленком, Державний секретар у закордонних справах та у справах Співдружності Джек Стро висловив занепокоєння з приводу вбивств Гонгадзе та Александрова. Питання про ці злочини також неодноразово ставились на різних зустрічах офіційними представниками Британії. Зокрема, Надзвичайним і Повноважним Послом Великої Британії в Україні Робертом Брінклі (Грубінко, 2005: 74).

Великобританія, як країна з усталеними демократичними цінностями, наполягала на створенні міжнародної комісії з розслідування вбивства українських журналістів. Зокрема, 1 серпня 2002 року Міністр закордонних справ Великобританії Майк О'Брайен розповідав Генеральному секретареві Національного союзу журналістів Джеремі Діару, що керівництво Великобританії зверталось до українських колег із запитанням про хід розслідування злочину. Британський міністр заявив «Ми упевнені, що має бути створена міжнародна комісія. Українська сторона повідомила нам, що згідно із законами України, на сьогоднішній день це неможливо, але ми шукаємо вихід з ситуації» (Великобританія наполягає, 2003). Негативні наслідки затягувань розслідувань резонансних вбивств і надалі впливали на взаємини між двома країнами. Так, у 20-ту річницю смерті Георгія Гонгадзе, Посольство Великобританії на офіційній сторінці у твітері опублікувало такий допис: «У річницю зникнення Георгія Гонгадзе 20 років тому ми разом з нашими українськими та міжнародними партнерами вшануємо його пам'ять і повторюємо наш заклик притягнути до відповідальності винних у його вбивстві та інших злочинах проти журналістів. #FreedomOfSpeech є невід'ємною частиною процвітаючої демократії, а напади на журналістів є нападом на демократичні цінності. Журналісти повинні мати можливість безпечно шукати та повідомляти правду, не боячись залякування чи переслідувань» (@UKinUkraine, 2020). Цим самим наголошуючи, що винні у вбивстві журналістів так і залишились непокараними.

25 березня 2002 року в Лондоні відбувся перший показ документального фільму про Г. Гонгадзе та «касетний скандал». Стрічка Тома Ман-

гольда спричинила справжній ажіотаж серед глядачів. Це була картина тривалістю в 45 хвилин, розбита на маленькі сюжети, присвячені комусь з учасників скандалу. Зокрема дружині Гонгадзе Мирославі, подрузі Олені Притулі, журналістам Олегу Єльцову і Олексію Подольському, депутату Олександрову Єльшкєвичу, президенту Леоніду Кучмі, майору Миколі Мельниченку, заступнику генерального прокурора Олексію Баганцю (У Лондоні за аншлагу, 2002). Всі квитки були розпродані, а на самій прем'єрі до глядачів звернувся представник Національної спілки журналістів Саймон Пірані, який наголосив, що справа Георгія Гонгадзе є важливою для журналістів Європи і винуватці мають бути покарані. Проте, як відомо, замовників вбивств так і не було знайдено.

За кілька місяців після вбивства І. Александрова трапилася нова трагедія, яка принесла нову хвилю негативу для міжнародного іміджу України на світовій арені. 4 жовтня 2001 року, під час проведення спільних українсько-російських навчань з використання засобів протиповітряної оборони неподалік від міста Керч зазнав катастрофи пасажирський літак ТУ-154 російської авіалінії «Сибір», що виконував рейс за маршрутом Тель-Авів – Новосибірськ. Він упав у Чорне море о 12:44 за київським часом. Дивною була реакція Леоніда Кучми на цей інцидент. 10 жовтня, на питання журналістів «Які причини авіакатастрофи?» Президент України відповів так: «Подивіться, що коїться навколо у світі, в Європі? Ми не перші і не останні, не треба з цього робити трагедію. Помилки бувають всюди, і не тільки такого масштабу, а набагато більшого, планетарного масштабу. Якщо ми самі себе не опустимо нижче цивілізованого рівня, все буде добре. А якщо ми самі на себе відро бруду виллемо, так милості прошу.» Офіційних причин, як і визнання винуватців, так і не було встановлено (Гонгадзе, Пінчук, 2021).

На цю трагедію офіційної реакції Лондона не було. Великобританія не брала участі в розслідуванні цього інциденту, не виступала ініціатором впровадження яких-небудь санкцій або особливих заходів по відношенню як до України, так і росії. 16 жовтня 2001 року відбувся візит віце-прем'єр-міністра Великобританії Джона Прескотта до Києва, який був ініційований українською стороною. Під час візиту Дж. Прескотт зустрівся з Президентом України Л. Кучмою, Головою Верховної Ради І. Плющем, Прем'єр-міністром А. Кінахом, Державним Секретарем МЗС Ю. Сергєєвим. На зустрічах основною темою було питання розвитку та перспектив двосторонніх українсько-бри-

танських відносин, а також трагедія 11 вересня в США. Окрім цього, британський політик встиг покласти вінок до пам'ятника Тараса Шевченка та відвідати футбольний матч «Динамо-Київ» – «Ліверпуль». Візит високопосадовця до України давав надію на можливість підняти зіпсований імідж України та нагадати про себе європейському світу (Грубінко, 2005: 73).

Візит-відповідь до Великобританії здійснив Міністр закордонних справ Анатолій Зленко 23–25 жовтня того ж року. В рамках зустрічі він провів переговори з Віцепрем'єр-міністром Дж. Прескоттом, Державним секретарем закордонних справ Дж. Стро, головою парламентського Комітету закордонних справах Д. Андерсоном. Головною темою став розвиток українсько-британських відносин, а також питання забезпечення миру в контексті міжнародного тероризму та війни в Афганістані. Міністр також виступив з доповіддю «Основні зовнішньополітичні пріоритети України» в Королівському інституті міжнародних відносин. В своєму виступі А. Зленко приділив значну увагу трагедії 11 вересня 2001 р. та ролі України в формуванні міжнародної антитерористичної коаліції. Окремо міністр відзначив важливість підтримки України Великобританією на шляху до вступу в СОТ та необхідність створення українсько-британської міждержавної ради з економічного співробітництва (Виступ Міністра, 2001). В той же час, цих зустрічей та візитів різних високопосадовців виявилось недостатньо для покращення сприйняття України в Британії.

Нові негативні тенденції у відносинах України та Великої Британії були спричинені «кольчужним скандалом», який розгорнувся у квітні 2002 року. Назва походить від автоматизованої станції радіотехнічної розвідки «Кольчуга». Ця розробка – справжнє досягнення української науки та техніки, оскільки через відсутність активних випромінювань ця станція не може бути виявлена засобами радіоелектронної розвідки.

12 квітня 2002 року з'явилася інформація про можливу причетність України до військового конфлікту в Іраці. На арені знову з'явився вже відомий Микола Мельниченко, який заявив про запис розмови Президента України Леоніда Кучми та керівника компанії «Укрспецекспорт» Валерія Малєва, який загинув у ДТП місяцем раніше, про продаж трьох українських установок «Кольчуга» в Ірак під виглядом вантажівок КраЗ за 100 мільйонів доларів (Who is Mr, 2012). Україна та Ірак одразу ж заперечили факт продажу зброї.

У вересні 2002 року повірена у справах США в Україні Мері Йовановіч заявила про автентич-

ність цих записів. Тогочасний міністр закордонних справ України Анатолій Зленко згодом зазначав, що «кольчужний» скандал став найбільшим провалом зовнішньої політики у 2002 році. Такої ж думки був і Роберт Брінклі. Надзвичайний і Повноважний Посол Великої Британії в Україні заявив, що «кольчужний скандал» негативно вплинув на якість відносин між країнами і представникам британського уряду буде важко мати справу з Леонідом Кучмою. Одразу ж була створена американсько-британська комісія з розслідування по факту продажу установок до Іраку. Україна передала комісії в опрацювання матеріали справи однак британці вважали їх недостатніми та неповними для з'ясування правди та заперечення чи підтвердження факту продажу установок. Відповідно, комісія наполягала на передачі в роботу матеріалів із закритим доступом, в чому Україна, посилаючись на державну таємницю відмовила.

Тодішній секретар Ради національної безпеки і оборони України Євген Марчук, припускав, що істинна причина скандалу, що розгорівся полягала в тому, що Україна вийшла на міжнародні ринки озброєння. Окрім, цього, він заявив: «Питання полягає в тому, що Україна не має досвіду, як виправдовуватися в такому випадку, а також ми не знаємо прецеденту, який був би схожий на наш. Для нас дуже важливо пройти цей шлях, оскільки це стосується проблеми, з якої Україна повинна вийти чистою з точки зору суті справи» (Україна не розкаже, 2002).

І хоча в Іраку не було знайдено жодних слідів українських радіолокаційних станцій Кучма фактично опинився у міжнародній ізоляції. Своєрідним нагадуванням про це став спосіб розміщення учасників саміту НАТО у Празі в листопаді 2002 року. Загалом існує три способи розміщення: за французьким алфавітом, англійським алфавітом або за досвідом роботи на посаді. За кілька днів до початку заходу було вирішено використовувати французький алфавіт. У випадку, якби зійшлися на англійському алфавіті, то Кучма опинився б по сусідству з Тоні Блером та Джорджем Бушем, відповідно до: Ukraine, United Kingdom, USA. А оскільки український Президент підозрювався у співпраці з Саддамом Хусейном, то сидіти поруч з ним глави міжнародної коаліції, звісно що не хотіли. Саме тому, за неофіційними джерелами, було вирішено використати французький алфавіт, оскільки тоді Кучма сидів по праву руку з турецьким президентом Ахмедом Сезером, а по ліву руку не було нікого. Буш опинився навпроти Кучми, а Тоні Блер через шість крісел (Празька ізоляція, 2002). Дуже красномовним є факт, що

напередодні саміту, відбулась зустріч лідерів країн-членів НАТО де учасники, незважаючи на таблички на столах, які були французькою, сиділи у англійському порядку і Джордж Буш сидів поруч з Тоні Блером (Празька ізоляція, 2002). Навіть протокольні питання використовувались для підкреслення негативного ставлення лідерів багатьох країн до Президента України.

Вирішенню кризи та поступовому пом'якшенню в україно-британських відносинах сприяла наймасштабніша на той час в історії миротворча військова операція в Іраку. Указом Президента України «Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак» до складу багатонаціональних сил в Іраці направлено миротворчий контингент чисельністю до 1800 військовослужбовців Збройних Сил України (Про направлення миротворчого, 2003). Таке рішення було прийняте враховуючи зобов'язання України як держави-члена ООН підтримувати мир та безпеку на території Іраку. Окрім цього, в указі вказано, що участь в відновленні та підтриманні миру та безпеки на території Іраку відповідає національним та економічним інтересам України.

Усього, в Іраці перебувало 1663 українських військових, які виконували гуманітарні завдання, забезпечували супровід конвоїв гуманітарного вантажу, здійснювали патрулювання та охорону важливих пам'яток та об'єктів інфраструктури, передавали цивільному населенню необхідні гуманітарні запаси, контролювали здачу зброї цивільним населенням, евакуацію та допомогу цивільному населенню та інші (Історія миротворчої, 2013).

Миротворча діяльність України також одночасно стала і формою міжнародного співробіт-

ництва, оскільки Британія була однією з керуючих країн в міжнародних коаліційних силах. Збройні сили Великобританії теж були активними учасниками операцій НАТО і сил коаліції в Іраку. Приєднання українських сил до цієї місії продемонструвало її готовність до співпраці з іншими країнами заради забезпечення стабільності та миру в регіоні, а також показало її демократичну послідовність та бажання бути активним учасником світових процесів. Внаслідок цього напруга між Україною та Великобританією почала спадати.

Висновки. Таким чином, початок 2000-х років ознаменувався певною кризою українсько-британських відносин причиною яких стала низка політичних скандалів, які піддали сумніву демократичні процеси в українській державі. Великобританія, як послідовник дотримання демократичних прав та свобод рішуче критикувала українську владу та демонструвала своє небажання співпрацювати з тодішнім Президентом України Леонідом Кучмою.

Український престиж на міжнародній арені значно впав, про що свідчить низка інтенсивності офіційних візитів британських високопосадовців різних рівнів в Україну. Проявом небажання співпрацювати з українськими високопосадовцями став саміт НАТО в Празі, де Л. Кучма виявився, фактично, ізольованим від європейських лідерів.

Покращенню двосторонніх відносин певним чином сприяла участь військовослужбовців Збройних Сил України в миротворчій місії в Іраку. Після чого українсько-британські відносини знову отримали новий імпульс для взаємовигідної співпраці.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. On the anniversary of Georgiy Gongadze's disappearance 20 years ago, we join our Ukrainian and international partners in remembering him: *Twitter*. URL: <https://twitter.com/UKinUkraine/status/1306159912834260992> (date of access: 28.06.2023).
2. Who is Mr Мельниченко? *BBC Україна*: веб-сайт. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/politics/2012/10/121025_melnuchenko_chronology_sx (дата звернення: 27.06.2023).
3. Великобританія наполягає на створенні міжнародної комісії у справі Гонгадзе. *Детектор Медіа*: веб-сайт. URL: <https://detector.media/withoutsection/article/11631/2002-08-07-velykobrytaniya-napolyagaie-na-stvorenni-mizhnarodnoi-komisii-u-spravi-gongadze/> (дата звернення: 22.06.2023).
4. Виступ Міністра закордонних справ України А.М.Зленка в Королівському інституті міжнародних відносин. *Consulate general of Ukraine*: веб-сайт. URL: <http://www.brama.com/ua-consulate/123.html> (дата звернення: 15.07.2023).
5. Гонгадзе, Пінчук та «Кольчуги»: сім незручних запитань у день народження Кучми. *Obozrevatel*: веб-сайт. URL: <https://news.obozrevatel.com/ukr/politics/gongadze-pinchuk-ta-kolchugi-sim-nezruchnih-zapitan-u-den-parodzhennya-kuchmi.htm> (дата звернення: 14.06.2023).
6. Грубінко А. В. Українсько-британські відносини 1991–2004: монографія. Тернопіль: Видавничий відділ ТНПУ ім. В.Гнатюка, 2005. 336 с.
7. Джордж Сорос: Я бачу спільні риси у Березовського та Медведчука. *Українська правда*: веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2004/04/2/2999043/> (дата звернення: 22.06.2023)

8. Договір про принципи відносин і співробітництво між Україною і Сполученим Королівством Великої Британії та Північної Ірландії : Договір від 10.02.1993 р. № 826_040. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/826_040#Text (дата звернення: 15.11.2023).

9. ЗАСІДАННЯ ДВАНАДЦЯТЕ. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: <https://www.rada.gov.ua/meeting/stenogr/show/2548.html> (дата звернення: 15.06.2023).

10. Історія миротворчої діяльності Збройних Сил України. *Міністерство оборони України*. : веб-сайт. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/mirotvorchist/istoriya-mirotvorchoi-diyalnosti-zbrojnii-sil-ukraini.html> (дата звернення: 17.06.2023).

11. Крушинський В.Ю. Британсько-українські відносини з питань євроінтеграції. Актуальні проблеми міжнародних відносин: зб. наукових праць. Київ: Київський національний університет імені Тараса Шевченка. Інститут міжнародних відносин, 2005. Вип. 57. С. 103–111.

12. Куц Л. 10 років з дня загибелі Ігоря Александрова. *BBC news. Україна*: веб-сайт. URL: https://www.bbc.com/ukrainian/news/2011/07/110707_aleksandrov_donetsk_died_memory_sd (дата звернення: 26.06.2023)

13. Лебеденко О.С. Україна та Велика Британія – політичний вектор (1991-2005 роки). Вісник Київського міжнародного університету. Сер. Міжнародні відносини. 2008. Вип. 7. С. 30–43.

14. Меморандум про взаєморозуміння щодо співробітництва та координації між Міністерством закордонних справ України та Міністерством закордонних справ та у справах Співдружності Сполученого Королівства Великої Британії і Північної Ірландії. 12 квіт. 2000 р. ІАУ МЗС України. Ф. Міжнародних договорів. Спр. 2209. Арк. 1–3.

15. Микола Мельниченко отримав політичний притулок у США МЗС України «здивувалося» і порівняло Мельниченка з Хансеном. *Українська правда*: веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2001/04/14/2982358/> (дата звернення: 15.06.2023).

16. Празька ізоляція Кучми. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/11/22/2991718/> (дата звернення: 27.06.2023).

17. Про направлення миротворчого контингенту для участі України у міжнародній миротворчій операції в Республіці Ірак : Указ Президента від 22.06.2003 р. № № 259/2003. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/459/2003#Text> (дата звернення: 27.06.2023).

18. У Лондоні за аншлагу відбулася прем'єра документального фільму про вбивство Георгія Гонгадзе і «касетний скандал» в Україні. *Українська правда* : веб-сайт. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/887967.html> (дата звернення: 09.06.2023).

19. Україна не розкаже США секрети про «Кольчуги». Хоч і пропонує купити радар. *Українська правда*: веб-сайт. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2002/11/6/2991442/> (дата звернення: 19.06.2023).

20. Черинько І. Українсько-британські відносини: сучасний стан, проблеми, перспективи. Студентська координата. К. : Ін-т журналістики Київ. нац. ун-ту ім. Т. Шевченка, 2005. Вип. 4. С. 4–5.

REFERENCES

1. (2020) On the anniversary of Georgiy Gongadze's disappearance 20 years ago, we join our Ukrainian and international partners in remembering him. [On the anniversary of Georgiy Gongadze's disappearance 20 years ago, we join our Ukrainian and international partners in remembering him.] [in English].

2. (2012) Who is Mr Melnychenko? [Who is Mr Melnychenko?] - BBC Ukraina. [in Ukrainian].

3. (2002) Velykobrytaniia napoliahaie na stvorenni mizhnarodnoi komisii u spravi Honhadze. [UK insists on creation of international commission on Gongadze case] - Detector Media. [in Ukrainian].

4. (2001) Vystup Ministra zakordonnykh sprav Ukrainy A.M.Zlenka v Korolivskomu instytuti mizhnarodnykh vidnosyn. [Speech by Minister for Foreign Affairs of Ukraine A.Zlenko at the Royal Institute of International Affairs] - *Consulate general of Ukraine*. [in Ukrainian].

5. (2021) Honhadze, Pinchuk ta «Kolchuhu»: sim nezruchnykh zapytan u den narodzhennia Kuchmy. [Gongadze, Pinchuk and Kolchuga: seven uncomfortable questions on Kuchma's birthday]. - Obozrevatel. [in Ukrainian].

6. Hrubinko A (2005) Ukrainsko-brytanski vidnosyny 1991–2004. [Ukrainian-British Relations 1991-2004] Vydavnychiy viddil TNPU im. V.Hnatiuka. 336. [in Ukrainian].

7. (2004) Dzhordzh Soros: Ya bachu spilni rysy u Berezovskoho ta Medvedchuka. [George Soros: I see common features in Berezovsky and Medvedchuk] - *Ukrainska pravda*. [in Ukrainian].

8. (1993) Dohovir pro pryntsyphu vidnosyn i spivrobotnytstvo mizh Ukrainoiu i Spoluchenym Korolivstvom Velykobrytaniy ta Pivnichnoi Irlandii. [Treaty on Principles of Relations and Cooperation between Ukraine and the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland]. [in Ukrainian].

9. (2000) ZASIDANNIA DVANADTsIATE. [SESSION TWELVE.] – Ofitsiyniy vebportal parlamentu Ukrainy. [in Ukrainian].

10. (2013) Istoriiya myrotvorchoi diialnosti Zbroyniy Syl Ukrainy. [History of peacekeeping activities of the Armed Forces of Ukraine] – Ministerstvo oborony Ukrainy. [in Ukrainian].

11. Krushynskiy V. (2005). Brytansko-ukrainski vidnosyny z pytan yevro intehratsii [British-Ukrainian relations on European integration] Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn : zb. nauk. pr. – nats. un-t im. T. Shevchenka. In-t mizhnar. vidnosyn, 57. – 103–111. [in Ukrainian].

12. Kushch L. (2011) 10 rokiv z dnia zahybeli Ihoria Aleksandrova. [10 years since the death of Igor Alexandrov.] – BBC news. Ukraina. [in Ukrainian].

13. Lebedenko O. Ukraina ta Velyka Brytaniia – politychnyi vektor (1991-2005 roky). [Ukraine and the United Kingdom - a political vector (1991-2005)] Visnyk Kyivskoho mizhnarodnoho universytetu. Serii: Mizhnarodni vidnosyny. [in Ukrainian].

14. (2000) Memorandum pro vzaiemorozuminnia shchodo spivrobitnytstva ta koordynatsii mizh Ministerstvom zakordonnykh sprav Ukrainy ta Ministerstvom zakordonnykh sprav ta u spravakh Spivdruzhnosti Spoluchenoho Korolivstva Velykoi Brytanii i Pivnichnoi Irlandii. [Memorandum of Understanding on Cooperation and Coordination between the Ministry of Foreign Affairs of Ukraine and the Foreign and Commonwealth Office of the United Kingdom of Great Britain and Northern Ireland.]. IAU MZS Ukrainy. F. Mizhnarodnykh dohovoriv. Spr. 2209. Ark. 1-3. [in Ukrainian].

15. (2001) Mykola Melnychenko otrymav politychnyi prytylok u SShA MZS Ukrainy «zdyvualosia» i porivnialo Melnychenka z Khansenom. [Mykola Melnychenko granted political asylum in the US The Ukrainian Foreign Ministry was «surprised» and compared Melnychenko to Hansen.]- Ukrainska pravda. [in Ukrainian].

16. (2002) Prazka izoliatsiia Kuchmy. [Prague isolation of Kuchma.] – Ukrainska pravda. [in Ukrainian].

17. (2003) Pro napravlennia myrotvorchoho kontynhentu dlia uchasti Ukrainy u mizhnarodnii myrotvorchii operatsii v Respublitsi Irak. [On sending a peacekeeping contingent for Ukraine's participation in the international peacekeeping operation in the Republic of Iraq]. [in Ukrainian].

18. (2002) U Londoni za anshlahu vidbulasia premiera dokumentalnoho filmu pro vbyvstvo Heorhiia Honhadze i «kasetnyi skandal» v Ukraini. [A documentary about the murder of Georgiy Gongadze and the 'cassette scandal' in Ukraine premiered in London with a full house.] – Ukrainska pravda. [in Ukrainian].

19. (2002) Ukraina ne rozkazhe SShA sekrety pro “Kolchuhu”. Khoch i proponuie kupyty radary.[Ukraine will not tell the US secrets about Kolchuga. Although it offers to buy radars.] Ukrainska pravda. [in Ukrainian].

20. Cherinko I. (2005) Ukrainsko-brytanski vidnosyny: suchasnyi stan, problemy, perspektyvy. [Ukrainian-British relations: current state, problems, prospects]. Studentska koordynata..4. C. 4–5.